

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2021.2\(26\).245133](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2021.2(26).245133)

Бачинська Олена Анатоліївна,

доктор історичних наук,

професор кафедри історії України

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

вул. Єлісаветинська, 12, м. Одеса, 65082, Україна

тел.: (048) 723 62 87

e-mail: Olena_an@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0496-5742>

«НАРОДНИЙ ІДЕАЛ СПРАВЕДЛИВОСТІ»: ВІД РЕАЛЬНОСТІ ДО ОСМИСЛЕННЯ

Рец. на кн.: Котляр Ю. Селянське повстанство на Миколаївщині (1918-1921 рр.): монографія / Ю. Котляр. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 124 с. – (Історична бібліотека МДГУ).

В останній час однією з головних проблем, яка цікавить історичну громадськість стала тема Української революції 1917–1921 рр., що не є дивним, адже ювілейні дати завжди викликають певний всплеск історичних досліджень. Для Миколаївської області, особливо для міста Миколаєва, проведення досліджень з історії періоду Української революції є надзвичайно важливим, адже згідно з традицією радянської історіографії місто вважалося червоним. Однак, наведені сучасними миколаївськими вченими результати досліджень переконливо свідчать, що в Миколаєві в 1917-1921 рр. був потужний український рух.

У ході революції Миколаївщина, як і інші регіони України, зазнала глибокої внутрішньої трансформації. Плином подій вона була втягнута у загальноукраїнський суспільно-політичний процес, внаслідок якого відбулося її зближення з рештою української території. Хоча в ході революції цей процес не здобув логічного завершення – суверенності України. Сутність і результати внутрішньої трансформації її регіонів, у тому числі й Миколаївщини, дають підстави розглядати цей період як важливу складову формування модерної української нації, а значить – наближення до незалежності.

Монографія Ю.В. Котляра є наступним кроком теоретико-методичного осмислення автором повстанського руху періоду Української революції 1917–1921 рр. на регіональному рівні, яке почалося із захисту в Одеському державному університеті імені І.І. Мечникова кандидатської дисертації «Повстансько-партизанський рух українських селян у 1919 – на початку 1920 рр. (на матеріалах Півдня України)» (1997) та продовжилося в низці монографій: «Повстанський рух селян Півдня України. Висунська і Баштанська республіки (1919–1920 рр.)» (1999), «Повстанство. Селянський рух на Півдні України (1917–1925)» (2003), «Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917–1931)» (2008).

Монографія складається з передмови, чотирьох розділів основної частини, висновків, списку джерел та літератури. В розділах послідовно проаналізова-

но періодизацію подій Української революції 1917–1921 рр. на Миколаївщині; антигетьманські, антибільшовицькі, антиденікінські та антикомуністичні виступи; показано селянські формування державного типу (Врадіївська Хліборобська республіка, Висунська та Баштанська республіки); виділено діяльність отаманів Лихо і Ю. Тютюнника.

Особливої уваги заслуговує характеристика напрямів селянських повстань у 1918–1921 рр., що є своєрідним продовженням розробленої автором класифікації повстансько-партизанського руху на Півдні України. Автор доводить, що в цілому повстанський-партизанський рух селян на Миколаївщині був єдиним. Юрій Вадимович наочно доводить, що думка М. Грушевського, який вважав селянство рушійною силою, що може реалізувати «народний ідеал справедливості» не була помилковою.

Тільки на різних етапах розвитку політичної ситуації селянство бачило своїм ворогом австро-німців з гетьманцями, більшовиків та білогвардійців. Селянська ідеологія негативно сприймала сильну владу, «німецько-австрійську», «червону» чи «білу», бо кожна з них, з точки зору селянства, мала вагомні недоліки.

Антигетьманський селянський повстанський рух був головним чином стихійним, хоча деякі повстання мали високий рівень організації. Вплив партій, крім більшовиків, був мінімальним. Серед типів антибільшовицького руху слід виділити армійські, селянські та повстання етнічних меншин. Антиденікінський рух починався стихійно або організовувався агентами. Пізніше вирішальну роль в ньому відігравали більшовики, боротьбисти та борбисти. Серед повстань антиденікінського напрямку можна виділити такі типи: селянський, більшовицький, боротьбистсько-борбистський, рух представників етнічних меншин, формування державного типу. Період осені 1919 – зими 1920 рр. – це також продовження антибільшовицьких повстань, які прийняли форму пруденікінського повстанського руху. Серед них слід виділити діяльність так званої «куркульської самооборони». Антикомуністичний повстанський рух 1920–1921 рр. носив загальноселянський характер і був типовою реакцією на більшовицьку політику «воєнного комунізму». Він мав чітко виражені два політичні напрями: національний (петлюрівщина) та анархо-махновський.

Монографія Ю. В. Котляра має і певні недоліки. Існують певні невідповідності в датуванні, зокрема, періодизація революційних подій на Миколаївщині стосується періоду 1917–1921 рр., а описи проявів повстанського руху починаються з 1918 р. Крім того, автор характеризує специфічні прояви повстанського руху: Владіївську, Висунську та Баштанську республіки, виділяючи їм окремий розділ. Разом з тим, взагалі не згадується Колосівська республіка, яка також була створена на Миколаївщині. Однак зазначене, не впливає на загальну наукову цінність і значення дослідження.

Таким чином, можна констатувати, що Котляр Ю. В. здійснив значну і надзвичайно продуктивну роботу з краєзнавчої тематики, яка вписана в загальні процеси Української революції 1917–1921 рр., не менш важливою складовою монографії є можливість збереження національної пам'яті на Миколаївщині.